

Список використаних джерел:

1. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття / [Пер. з фр. О. Йосипенко, С. Йосипенка]. – К.: Український Центр духовної культури, 2001. – 552 с. 2. Casey E. The Fate of Place. – Berkley and Los Angeles: University of California Press, 1998. – 470p. 3. Morris D. The Chirality of Being: Exploring a Merleau-Pontean Ontology of Sense // Chiasmi International: Trilingual Studies Concerning Merleau-Ponty's Thought – Paris:

Librairie Philosophique J. Vrin, 2011 – № 12 – p. 165-182. 4. Morris D. The Sense of Space. – Albany, State University of New York Press, 2004 – 233 p. 5. Morris D. What is Living and What is Non-Living in Merleau-Ponty's Philosophy of Movement and Expression // Chiasmi International: Trilingual Studies Concerning Merleau-Ponty's Thought 7 (2006): 225-239.

Надійшла до редколегії 17.02.2014

О. В. Лымарь

ПОНЯТИЕ ПРОСТРАНСТВЕННОСТИ ЭКЗИСТЕНЦИИ

В этой статье проанализировано понятие пространства как пространства формирования экзистенциального смысла. Автор анализирует работы современных философов – Эдварда Кейси и Дэвида Морриса, которые продолжают исследование экзистенции и пространства, начатое французским феноменологом Морисом Мерло-Понтти.

Ключевые слова: пространство, место, движение, экзистенция, телесность, телесная схема, экспресивность, ситуация, мир, интерсубъективность.

O. V. Lymar

THE CONCEPT OF SPACIALITY OF EXISTENCE

The concept of space as existential space is analyzed in this article. The author analyzes the works of contemporary philosophers – Edward Casey and David Morris which continue the research of existence and space that was began by a French phenomenologist Maurice Merleau-Ponty.

Key words: space, place, movement, sense, existence, expressiveness, situation, world, intersubjectivity.

УДК 21.15.47+21.41.41

Л. О. Майданевич, асп., КНУТШ, Київ

РЕЛИГІЄЗНАВЧО-ЕКСПЕРТНІ МОЖЛИВОСТІ МУСУЛЬМАНСЬКОГО ПРАВА

Сьогодні в ісламському світі існують відмінності пов'язані з дотриманням тих чи інших релігійно-правових шкіл мусульманського права. Релігієзнавча експертиза в мусульманських країнах обумовлює своїм висновком практичне вирішення соціально значущих проблем у відповідності до одного із мазхабів. Під час проведення релігієзнавцем-мусульманином релігієзнавчої експертизи не об'єктивно застосовуються релігієзнавчі знання.

Ключові слова: релігієзнавча експертиза, мусульманське право, іслам.

Іслам є однією із найбільших світових релігій, який протягом ХХ – початку ХХІ ст. впливав і впливає на духовні, політичні, економічні, міжнародні й культурні процеси. Для України характерною є наявність великої мусульманської громади, що динамічно розвивається. Мусульманська правова культура стає все більш актуальною для сучасної України, що можна пояснити, з одного боку, природою ісламу, а з іншого – особливостями його теперішнього стану в нашій країні. Головною особливістю мусульманського права є те, що воно впливає з релігійних законів ісламу. Роль, яка в наш час надається мусульманському праву в правовому полі, у політиці та ідеології країн Сходу, свідчить, що воно має досить широкі дієві можливості в новій історичній ситуації.

Дослідження державно-церковних відносин, їх правового регулювання в Україні та інших країнах більш поглиблено здійснюється в правових науках, зокрема їх досліджували за різними напрямками такі науковці: Г. Байдако, Е. Богучарский [3], С. Воронін [4], В. Гринько, І. Загребіна, А. Пчелинцев, В. Петренко, А. Саїдов [14] та ін. дослідники. Водночас в релігієзнавстві та філософії проблема проведення релігієзнавчої експертизи державно-церковних відносин в мусульманських країнах досліджена недостатньо. Принципове значення для дослідження теми статті мають праці провідних вітчизняних та зарубіжних релігієзнавців як: Ш. Аляутдінов [2], М. Бабій, Н. Володіна, В. Єленський, С. Здіорук [5], Ю. Кардаві [7], А. Колодний, В. Лубський [8], М. Лубська [9], Г. Ньюби [10], О. Предко, О. Саган, Ю. Тихонравов, Л. Филипович, В. Шевченко [6] та ін. дослідники.

Наприклад, український науковець М. Лубська в дослідженні [9] започаткувала розв'язання даної проблеми, проте залишається невирішеними питання щодо специфіки проведення релігієзнавчої експертизи державно-церковних відносин в мусульманських країнах, яким присвячена стаття. Російський науковець С. Воронін, в своїй роботі [4] дослідив правовий аспект впливу мусульманського права в російському суспільстві,

застосовуючи метод теолого-криміналістичного аналізу категорії "національно-релігійний психотип злочинця", проте не вирішив завдання статті.

Проаналізувати релігієзнавчо-експертні можливості мусульманського права. З'ясувати зміст діяльності релігійно-правових шкіл (мазхабів) сунітського та шіїтського спрямування щодо джерел мусульманського права.

Державно-церковні відносини – один з найважливіших елементів будь-якої цивілізації та культури, способу життя в цілому. Система державно-церковних відносин дуже складна та неоднозначна. Наприклад, в мусульманських країнах характер відносин, істотною мірою, детермінований історично-традиційно, соціально, законодавчо, політично. Кожна ісламська країна, за наявності загальних міжнародно визнаних принципів державно-церковних відносин, має специфічні особливості (свою модель) побудови цих відносин, юридичне оформлення і практичне здійснення.

Сьогодні в мусульманському світі іслам має статус державної (офіційної) релігії в 28 країнах, серед яких: Алжир (мусульмани-суніти ~99 % населення, християни та іудеї ~1 %), Афганістан (мусульмани-суніти ~80 % населення, мусульмани-шіїти ~19 % та ін.), Бангладеш (іслам сповідує ~83 % населення, індуїзм 16,5 % та ін.), Бахрейн (мусульмани-суніти 30 % населення, мусульмани-шіїти ~70 %), Бруней (іслам сповідує ~67 % населення, буддизм ~13 %, християнство ~10 %, язичницькі вірування 10 %), Єгипет (мусульмани-суніти 94 % населення, а християни ~6 %), Індонезія (мусульмани-суніти 88 % населення, католики – 3 % та ін.), Йорданія (мусульмани-суніти 92 % населення, а християни ~6 %), Ірак (мусульмани-суніти 37 % населення, мусульмани-шіїти ~60 %, 3 % християни та ін.), Іран (мусульмани-шіїти ~89 % населення), Ємен (в країні населення майже в рівній кількості сповідує шіїзм зайдітського мазхаба та сунізм шафіїтського мазхаба), Катар (мусульмани-суніти 95 % населення), Коморські острови (мусульмани-суніти 98 % населення, християни – 2 %),

Лівія (мусульмани-суніти ~97 % населення), Мавританія (мусульмани-суніти 99,6 % населення), Мальдіви (сповідують іслам сунітського толку), Марокко (теократична країна, в якій мусульмани-суніти 98,7 % населення, християни ~1,1 % та іудеї ~0,2 %), Об'єднані Арабські Емірати (іслам сповідує ~96 % населення, християнство ~4 %), Оман (сповідують іслам ібадитського толку), Пакистан (мусульмани-суніти 77 % населення, мусульмани-шіїти ~20 % та ін.), Саудівська Аравія (теократична країна в якій сповідують іслам сунітського толку), Сомалі (мусульмани-суніти 99 % населення), Туніс (мусульмани-суніти 98 % населення, християни та іудеї ~2 %) [1; 2; 3; 7; 10; 11; 12; 13; 14; 15].

Варто зауважити, що іслам є водночас і світовою релігією і способом життя. Відповідно, це життя ґрунтується не лише на догматичній культурі, але й має широкий соціальний комплекс принципів і норм, що знаходяться в основі організації суспільства, регулюванні поведінки мусульман. Одним з таких регуляторів виступає мусульманське право.

Королівство Марокко, будучи теократичною державою, все суспільно-політичне життя регулює за нормами шаріату. В Марокко уряд обмежує поширення неісламських релігійних матеріалів, та деяких ісламських матеріалів, які не відповідають ісламу сунітського толку малікітського мазхаба. Уряд контролює діяльність мечетей, не мусульманські релігійні громади та їх священнослужителів. Марокканські закони дозволяють мусульманам-сунітам проповідувати і наворотити у свою віру людей, але забороняють будь-які спроби навернення в іншу віру мусульман-сунітів. Як приклад, за звинуваченням в прозелітизмі в 2009–2010 роках уряд видворив із країни 150 християн-іноземців.

Королівство Саудівська Аравія є теократичною державою. Конституцією є Священний Коран, який приписує всім громадянам сповідувати іслам. Все життя в країні підпорядковане риписам шаріату, фікху та мусульманського права. В кожному місті створені комітети суспільної моралі, які слідкують за дотриманням норм ісламу. Сповідання інших релігій дозволяється тільки серед іноземних працівників. Проте, сам процес сповідання для цих працівників обумовлений багатьма заборонами (заборонено відкрито носити натільні хрести, читати в громадських місцях Біблію чи проводити богослужіння, відкрито демонструвати іншу символіку, культуву практику тощо). За порушення передбачені значні покарання аж до позбавлення волі.

Лівія вважається світською країною. Державною релігією визнано іслам. В країні немає конституції, Основним законом суспільства вважається Коран. Стаття 2 Лівійської Декларації про встановлення влади народу (1977) говорить: "Священний Коран є Конституцією Соціалістичної Народної Лівійської Джамахірії". Правового забезпечення свободи віросповідання в країні немає. Уряд контролює поширення будь-якої релігійної літератури та інших релігійних предметів. В країні відсутній закон, який би забороняв перехід із ісламу в іншу релігію. Проте влада заборонила прозелітизм мусульман, та активно здійснює кримінальне переслідування за такі дії.

Єгипет – унітарна держава. Діюча Конституція (1971) визначає, що країна є демократична, соціалістична, заснована на союзі трудових сил народу. Стаття 2 Конституції Арабської Республіки Єгипет визначає, що "Іслам – державна релігія, арабська мова – офіційна мова держави. Положення мусульманського права – шаріат – є основою законодавства". Хоча в Конституції і передбачено віротерпимість та право на відправлення релігійних обрядів, фактично уряд вводить ряд обмежень. Уряд періодично переслідує релігійні громади або

перешкоджає їх діяльності, практика котрих, на їх думку, порушує мусульманське віровчення, або їх діяльність ставить під загрозу суспільний порядок. Серед переслідуваних релігійних громад перебуває Коптська Православна Церква, релігія Багаї, Свідки Єгови, іудеї та ін. Також в 1954 році уряд Єгипту заборонив діяльність ісламської партії "Братів мусульман", яка займалася місіонерською, благодійною та політичною діяльністю. Процедура реєстрації релігійної організації має дозвоільний характер. У разі відмови у реєстрації релігійної організації члени цієї релігійної громади можуть зазнати переслідувань зі сторони держави та бути притягнуті аж до кримінальної відповідальності за статтею 98 (F) Кримінального кодексу "Обмова релігії". Існують суттєві перешкоди у користуванні будівлями релігійного призначення та побудови нових для недержавних релігій. Єгипет визнав юрисдикцію Міжнародного Суду ООН із застереженнями.

В Алжирській Народній Демократичній Республіці державною релігією визнано іслам, хоча в Конституції (1976) гарантована віротерпимість. Президентом країни може бути тільки мусульманин. Уряд контролює діяльність мечетей та імамів. За діяльністю не мусульманських релігійних громад та їх священнослужителів здійснюється контроль, зокрема, створена Національна комісія по контролю за не мусульманськими релігійними громадами. Поширення релігійної літератури знаходиться під контролем держави. Алжирські закони забороняють будь-які спроби навернення в іншу віру мусульманіна, а за такі дії передбачено кримінальне переслідування.

В Туніській Республіці іслам визнано державною релігією. Діюча Конституція (1959) передбачає віротерпимість і свободу сповідувати свою релігію, якщо вона не порушує громадський порядок, хоча уряд вводить деякі обмеження на це право. Президентом країни може бути тільки мусульманин. Уряд контролює діяльність мечетей та імамів. В релігії Багаї вбачають єретичну секту ісламу. Будь-які релігійні зібрання в громадських місцях мають бути санкціоновані владою. Туніські закони забороняють спроби навернення в іншу віру мусульманіна. Уряд визнає всі християнські і єврейські організації, які були створені до здобуття незалежності в 1956 році. Також уряд офіційно визнає Католицьку Церкву, в силу конкордату, який був до 1964 року.

Вплив ісламу та мусульманського права на сучасні державно-церковні відносини більшості мусульманських країн є настільки глибоким та всеосяжним, що безпосередньо відбивається на формах держави (перш за все формах правління), що склалися тут. Специфіка ісламської правосвідомості полягає у тому, що саме мусульманське право має релігійний характер, оскільки орієнтація останнього на шаріат є невід'ємною умовою його легітимності. Таке теологічне обґрунтування забезпечує мусульманському праву авторитет в очах мусульман, які сприймають право як відображення Божого світу і відтворення постулатів своєї віри. Коран і суна, які закріплюють основи віри, правила релігійного життя й моралі, визначають в цілому й зміст мусульманського права, а його спрямованість на реалізацію ідеалів ісламу, включення до складу права норм релігійного культу пояснюють, чому мусульманське право називають квінтесенцією, головною ланкою ісламу, найбільш яскравим відображення ісламської ідеології та ісламського способу життя. Отже, законодавцем вважається лише Бог, тому між законодавчою й виконавчою владою в ісламі не може бути протиріч, оскільки вони фактично є виконавцями божественних законів. Відповідно люди здатні знаходити релігійно-правові рішення лише в загальних межах шаріату.

Сучасне мусульманське право пов'язане з конституційно-правовими питаннями, з проблемою конституціоналізму, які виступають теорією або принципами конституційного правління, а також концепцією національної держави. Відповідно, будь-яка релігієзнавча експертиза в цих країнах обумовлюється мусульманським правом у розумінні однієї із релігійно-правової школи. Основними релігійно-правовими школами шіїтського толку є мазхаби імамів-джафаритів, зайдітів, ісмаїлітів, а сунітського – ханафітський, малікітський, шафіїтський і ханбалітський мазхаби.

Як слушно наголошує український релігієзнавець М. Лубська, методами вирішення духовно-правових питань в сунітських мазхабах виступають *іджма*, *кійас*, що базуються на логічних міркуваннях. Порівняно з ханафітським мазхабом, мазхаб шафіїтів дозволяє ухилитись від складного логічного аналізу, беручи за основу судження за прямою аналогією, а у порівнянні з малікітським – не вимагає докладного знання мединського *амалю*. Ханбалітський мазхаб у своїй теоретичній діяльності відображає погляди найбільш консервативних сунітів, вбачаючи головною причиною різних "новаторських" ідей у мусульманському праві спекулятивну теологію – *калам*, який дає такі інтерпретації догматам ісламу, що ґрунтуються на розумі, а не на дотриманні поглядів релігійних авторитетів (*таклід*) як у догматиці, так і праві.

Вирішення духовно-правових питань в шіїтських мазхабах ґрунтується на доктринальних особливостях шіїзму як релігійної течії. Шіїтське мислення підтримується філософією пророчого складу, відповідно до пророчої релігії. Тому шіїтське мислення орієнтоване на відкриття не нового шаріату, але на повну маніфестацію всіх потаємних смислів одкровення Аллаха. Очікування цієї маніфестації відтворилось в очікуванні приходу "прихованого імаму". Джерелами релігійно-правового знання шіїтів виступають Коран, суна, *іджма* і *акл* (розум), а відмінності, у порівнянні із сунітськими мазхабами, полягають у запереченні тези про "закриття воріт *іджтіхадю*", у визнанні інституту тимчасового шлюбу і застосуванні принципу *ат-такіда* (розумного приховування віри) [9, с. 14].

Релігієзнавчі дослідження та експертні висновки в будь-якій із ісламських країнах, в межах наявної в країні проблеми конституціоналізму, мають забезпечити лише обґрунтування національних інститутів і механізмів, що дозволяють примирити різні інтереси й вирішити спірні питання. Проблеми ісламського конституціоналізму в своїй суті мають як мінімум два аргументи – моральний та емпіричний. Тут моральним обґрунтуванням теорії конституціоналізму може бути категоричний імператив І. Канта: "вчиняй так, аби ти завжди відносився до людства, як у своїй власній особі, так і в особі будь-кого іншого, лише як до цілі й ніколи як до засобу". Згідно з теорією конституціоналізму конституція не лише встановлює межі державної влади, якими є природні права людини, а й визначає процедури здійснення владних функцій. Щодо емпіричного аргументу, на підтримку загального застосування принципу конституціоналізму, він зводиться до того, що такий моральний принцип, будучи обумовлений культурними та релігійними традиціями, визнається в усьому світі. Проте, донедавна більшість народів Азії та Африки (в часи колоніального правління) не користувалися, зокрема, основним конституційним правом – правом на самовизначення. Відтак, ці обставини сьогодні формують суть проблеми ісламського конституціоналізму в його релігійно-правовому втіленні.

Державний (конституційний) лад визначає систему суспільних відносин в державі, зумовлених рівнем розвитку суспільства, держави і права. За своїм змістом

державний (конституційний) лад опосередковує передбачений й гарантований суспільний лад (устрій) в державі. Саме суспільний устрій, будучи історично сформованою системою суспільних відносин в державі, забезпечує можливості основних прав і свобод людини в державі. В більшості ісламських державах Основним законом суспільства визнано Коран. Відповідно, система суспільних відносин в ісламських країнах обумовлена релігійною доктриною, яка різниться лише відмінностями пов'язаними з дотриманням тих чи інших релігійно-правових шкіл мусульманського права.

Сьогодні, в силу реформування сучасного мусульманського права, лунають заклики від мусульманських релігійних діячів щодо відмови від мазхабів або узгодження мазхабів. Цей процес намітив такі три шляхи вирішення: традиціоналістський (його прибічники вважають своїм релігійним обов'язком збереження існуючих мазхабів); модерністський (його прибічники вважають своїм релігійним обов'язком реформу мусульманського права шляхом узгодження мазхабів або створення єдиного мазхабу); фундаменталістський (прибічники таких поглядів відкидають всі мазхаби і хочуть повернутися лише до джерел і богословських основ віровчення – Корану і суні). Як слушно наголошує український релігієзнавець М. Лубська "... неоднозначність та суперечливість мусульманської концепції держави, єдність в ній старих і відносно прогресивних початків дають можливість використання її в різних соціальних інтересах. Тому, залежно від того, які соціально-політичні сили є при владі в даній країні, на перший план виходять та чи інша сторона вказаної концепції. Відмінність консервативного та демократичного підходів можна побачити на прикладі практично усіх основних ісламських принципів та норм, що закріплюються державним правом мусульманських країн" [9, с. 347].

Важливим при проведенні релігієзнавчої експертизи постає її методологія проведення. Мусульмани-релігієзнавці, які керуються при проведенні релігієзнавчої експертизи нормами шаріату, не можуть дотримуватися наступних принципів: *принципу об'єктивності* (передбачає сувору об'єктивність, конкретно-історичний погляд на предмет дослідження, неупередженість, неприйняття абстрактних стереотипів, нетенденційного тлумачення явищ релігії чи релігійного вільнодумства); *принципу толерантності* (передбачає "ввічливий" діалог релігійних і нерелігійних світоглядів у поглядах на людину, суспільство, світ; постає як морально-практичний орієнтир поведінки і взаємин різних соціальних агентів – церков, конфесій, віруючих індивідів різної релігійної орієнтації; передбачає їх взаємоповагу, свідому відмову від насилля, приниження гідності один одного; визнання іншого рівним собі самому); *принципу загальнолюдськості* (загальнолюдські цінності в релігійній свідомості виступають як особлива форма вираження загальних потреб і інтересів людини у вищих смисложиттєвих, моральних орієнтирах й ідеалах). Відповідно, до результатів таких експертиз слід ставитися з певними застереженнями, зокрема, сприймати їх лише як дослідження обставин прояву державної ідеології в конкретній ісламській країні.

Сьогодні в ісламському світі існують відмінності пов'язані з дотриманням тих чи інших релігійно-правових шкіл мусульманського права. Основними релігійно-правовими школами шіїтського толку є мазхаби імамів-джафаритів, зайдітів, ісмаїлітів, а сунітського – ханафітський, малікітський, шафіїтський і ханбалітський мазхаби.

Релігієзнавча експертиза в мусульманських країнах, будучи шляхом ісламізації правової практики, обумовлює

своїм висновком практичне вирішення соціально значущих проблем у відповідності до одного із мазхабів. Під час проведення релігієзнавцями-мусульманами релігієзнавчої експертизи об'єктивно не можуть застосовуватися наукові знання із різних релігієзнавчих дисциплін (філософії релігії, психології релігії, соціології релігії, історії релігії, феноменології релігії, лінгвістичного релігієзнавства, релігійного вільнотумства тощо). За таких обставин неможливо дотримуватися міжнародних принципів проведення релігієзнавчої експертизи: принципу об'єктивності; принципу толерантності; принципу загальнолюдськості.

Сьогодні традиційні джерела мусульманського права – Коран і суна, вже не забезпечують потенціал регулювання соціальних відносин і відповіді на нові виклики й питання часу. Серед мусульманських релігійних діячів лунають заклики щодо реформування сучасного мусульманського права. Цей процес намітив три шляхи вирішення: традиціоналістський; модерністський; фундаменталістський.

Разом із цим, результати цього дослідження можуть бути використані при дослідженні впливу моделей державно-релігійних відносин у проведенні релігієзнавчої експертизи ісламу в Україні.

Список використаних джерел:

1. Азиатский барометр / Институт перспективных исследований гуманитарных и социальных наук (Национальный университет Тайваня,

2001-2008 гг.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.asianbarometer.org>. 2. Аляутдинов Ш. Мусульманское право: [Первый и второй уровни]. – Издание второе, дополненное. – СПб.: Издательство "ДИЛЯ", 2011. – 496 с. 3. Богучарский Е. М. Мусульманский этикет / Е. М. Богучарский. – М.: РИПОЛ классик, 2010. – 272 с. 4. Воронин С. Э. Актуальные вопросы религиоведения и права: монография. – Красноярск: Сибирский институт бизнеса, управления и психологи, 2013. – 300 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://samlib.ru/w/woronin_sergej_eduardowich/religion2012.shtml. 5. Здіюрук С. І. Суспільно-релігійні відносини : виклики Україні XXI століття. – К.: Знання України, 2005. – 552 с. 6. Ислам / В. М. Шевченко // Словник-довідник з релігієзнавства. – К.: Наук. думка, 2004. – 560 с. 7. Кардави Юсуф. Дозволенне і запертне в ісламі / Юсуф Кардави; пер. М. Саляхетдинов. – М.: Андалус, 2004. – 336 с. 8. Лубський В. І. Мусульманське право в ісламській традиції (історико-релігієзнавчий аналіз). / В. І. Лубський, М. В. Лубська. – Черкаси : Брама, 2004. – 207 с. 9. Лубська М. В. Мусульманське право як філософсько-релігієзнавчий феномен : дис... д-ра філос. наук: 09.00.11 / Лубська Марія Володимирівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – 431 с. 10. Ньюби Г. Краткая энциклопедия ислама / Гордон Ньюби; пер. с англ. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2007. – 384 с. 11. Отдел статистики ООН, 2006 год [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unstats.un.org/unsd/demographic/sconcerns/popchar/popchar2.htm>. 12. Проект исследовательского центра Пью Форума [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pewglobal.org/datasets/>. 13. Проект Gallup World Poll. Под управлением Gallup, Inc, 2006 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gallup.com/consulting/worldpoll/>. 14. Саидов А. Х. Национальные парламенты мира: энцикл. справ. / А. Х. Саидов; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 720 с. 15. World Religion Database. International religious demographic statistics and sources [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.worldreligiondatabase.org/wrd_default.asp.

Надійшла до редколегії 17.02.2014

Л. А. Майданевич

РЕЛИГИОВЕДЧЕСКИ-ЭКСПЕРТНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ МУСУЛЬМАНСКОГО ПРАВА

Сегодня в исламском мире есть отличия в соблюдении тех или иных религиозно-правовых школ мусульманского права. Религиоведческая экспертиза в мусульманских странах обуславливает своим выводом практическое решение социально значимых проблем в соответствии с одним из мазхабов. Во время проведения религиоведом-мусульманином религиоведческой экспертизы не объективно используются религиоведческие знания.

Ключевые слова: религиоведческая экспертиза, мусульманское право, ислам.

L. A. Maydanevich

RELIGIOUS EXPERT POSSIBILITIES OF ISLAMIC LAW

Today, in the Islamic world there are differences in adherence to certain religious legal schools of Islamic law. Religious expertise in Muslim countries, as a means of legal practice islamization, determines with its conclusions the practical solutions to socially important problems in accordance with one of the madhhabs. While conducting a Muslim religious expertise, religious knowledge is not objectively used.

Keywords : religious expertise, Islamic law, Islam.

УДК 37.013

О. Є. Мельник, канд. філос наук, доц., ЧДІЕУ, Чернігів

ЗМІСТ ОСВІТИ ЯК МІРА ЗАЛУЧЕННЯ ЛЮДИНИ ДО КУЛЬТУРИ

Зміст освіти розглядається як міра залучення людини до культури, як процес становлення особистості, її предметної та соціальної компетентності, її інтелектуальний, ціннісно-орієнтаційний розвиток.

Ключові слова: освіта, наука, культура, навчання, інформація, професіоналізм.

Зростання впливу освіти на соціум ініціювало усвідомлення сутності освіти як соціокультурного феномена і розроблення відповідного їй сутності категоріального апарату представниками педагогічної науки (Ш. Амонашвілі, Є. Бондаревська, І. Єрмаков, А. Киричук, О. Савченко, О. Сухомлинський та ін.) та філософських наук (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Нечаєв, В. Подвойський, В. Шинкарук та ін.). У межах цих досліджень було виявлено, що ідеологічний тиск призвів до того, що в сучасній педагогічній науці відбулася руйнація природної логіки співвідношення основних категорій [1]. Поняття освіти поглинуто поняттям виховання, а сама освіта стає практично тотожною навчанням і найчастіше зводиться до результату навчання [5] або ж розглядається як сукупність знань і пов'язаних з ними вмій і навичок, необхідних для практичної діяльності [6].

Досить важливою є і проблема визначення змісту освіти, яка має безпосередній зв'язок з формуванням культурної особистості. У трактуванні цього поняття ми спирає-

мося на те, що змістом освітнього процесу є динаміка якостей і станів суб'єктів цього процесу [17, с. 103]. Справді, якщо метою і результатом освітнього процесу (як єдиності навчання і виховання) є особистість, то змістом цього процесу буде становлення особистості як суб'єкта діяльності і соціальних відносин, її інтелектуальний, духовний (ціннісно орієнтаційний) і фізичний розвиток.

Ті автори, які таким чином трактують зміст освіти в цілому, вирізняють у ньому різні компоненти. Наприклад, О. В. Бондаревська вирізняє аксіологічний, когнітивний, діяльнісно-творчий та особистісний компоненти:

1) аксіологічний компонент змісту має на меті введення учнів у світ цінностей і надання їм допомоги у виборі особистісно вагомої системи ціннісних орієнтацій;

2) когнітивний компонент змісту забезпечує школярів науковими знаннями про людину, культуру, історію, природу, ноосферу як основу духовного розвитку;

3) творчий компонент змісту освіти сприяє формуванню і розвитку в учнів різноманітних засобів діяльності, тво-